

Studieforbundene midt i demokratiet

Forord

Hva er sammenhengen mellom læring og demokrati, og hva har studieforbundene med demokratiet å bestille?

Våren 2008 satte Vokseopplæringsforbundet (VOFO) ned ei arbeidsgruppe som skulle se på studieforbundenes arbeid med læring for å vedlikeholde, styrke og utvikle vårt demokrati. Heftet du nå leser er blitt til som et resultat av dette arbeidet. Som bakteppe lå Maktutredningen fra 2003 og VOFO sitt hørings svar til denne, prosjektet *Hvor begynner demokratiet?* gjennomført av en studentgruppe ved Humanistisk prosjektsemester, Universitetet i Oslo 2006, det nordiske prosjektet *Demokratiske Samtal (DEMOS)* fra 2006 om demokrati, folkeopplysning og den nordiske modell, samt Tronutvalgets utredning NOU 2007:11 *Studieforbund - læring for livet*. En av Tronutredningens konklusjoner var at studieforbundene kan bidra vesentlig til å *“vedlikeholde og styrke demokratiet”*.

Arbeidsgruppa besto av John Dale, Senterpartiets Studieforbund, Anne Undahl, Folkeuniversitetet og Marianne Westby, Studie- og opplysningsforbundet SO. Heftet er skrevet og redigert av seniorrådgiver Astrid Thoner i Voksenopplæringsforbundet.

Oslo i desember 2008
Voksenopplæringsforbundet

Sturla Bjerkaker
Generalsekretær

Studieforbundene midt i demokratiet

Læring gjennom studieforbund kan styrke og utvikle demokratiet

Studieforbundene er frivillig sektors læringsarena. De har sine forløpere i opplysningsorganisasjoner som vokste fram fra midten av 1800-tallets Norge; en tid for demokratisk vekst i landet. Studieforbundene har engasjert seg innen politikk, avholdssak, målsak, folkebevegelser, religiøse bevegelser og saker som lese- og skriveopplæring for alle. Nå som da skjer studieforbundenes aktivitet nær folk og deres behov.

Studieforbundene har basis i folkeopplysningens humanistiske menneskesyn, som bl.a. bygger på alles likeverdighet og alles evne til å lære og å håndtere sine liv, bare forutsetningene legges til rette.

Folkeopplysning i frivillige organisasjoner defineres i dette arbeidet som den læringsarenaen som fanger opp læringsbehovene hos ungdom og voksne og viderefører dem inn i demokratiske læringsformer, der helhetlig læring, bevisstgjøring, deltakelse og samfunnspåvirkning er viktige målsetninger.

Frivillig sektor og demokratiet

Engasjementet for demokrati i frivillige organisasjoner har vært et spørsmål om samarbeid, fellesskap og *dugnadsånd*, det frivillige, ubetalte samarbeidet. Det er for mange både en arbeidsform og en livsform. Selv om vi også innen frivillig sektor har opplevd en tiltagende profesjonalisering, har målet vært og er stadig å ivareta ulike gruppers læringsbehov på deres egne premisser. Dette er en utfordring i en tid som preges av individualisering og juridisk rettighetstenkning. De frivillige organisasjonene har lang tradisjon i å arbeide frem nye lover og regler som skulle gjøre samfunnet mer likestilt, demokratisk og rettferdig. Arbeiderbevegelsen, kvinne- og likestillingsorganisasjoner og miljøbevegelsen er gode eksempler på dette. Fagbevegelsen, fredsbevegelsen og kvinnebevegelsen har vært grunnleggende for faglige rettigheter som arbeidsmiljøloven, tariffavtaler og andre viktige endringer i maktforhold og samfunnsliv.

Studieforbundenes rolle i demokratiet

Demokratiet og folkestyrets natur har man filosofert rundt i mer enn tusen år. Direkte oversatt betyr jo begrepet *folkestyre*. I vår del av verden startet det med de hellenske bystatene, der mennene (!) samlet seg på torget – agora – for å styre gjennom flertallsbeslutninger. Da som nå; de lærde hadde de beste forutsetningene for å bestemme. Dette visste også den engelske filosofen Francis Bacon som mye senere – på 1600-tallet – uttalte sin kjente devise "Kunnskap er makt". Hundre år senere vokser opplysningstiden fram, med filosofer som Jean-Jacques Rousseau, som mente at opplysning var et ubetinget gode. Rousseau uttalte at striden mellom ulike interesser og maktgrupper startet den dagen et menneske satte et gjerde rundt et område og sa at "dette er mitt!" Han mente man måtte inngå en "Contrat Social", en samfunnspakt mellom folk basert på likeverd og opplysning, og hans idé ble grunnleggende både for den franske revolusjon, den amerikanske revolusjon, den norske Grunnloven og senere utviklingen av FNs Menneskerettigheter. I Norden var mange inspirert av opplysningsfilosofene. I Danmark brøytet presten, politikeren og opplyseren N.F.S. Grundtvig vei for demokratisk vekst gjennom den bevegelse han startet som skulle særprege skandinavisk opplysningsarbeid, kunnskapssyn og demokrati gjennom mange årtier – folkehøgskolebevegelsen. Studieforbundene er tuftet på mye av det samme tankegodset som Grundtvig skapte.

Disse tradisjonene munnet ut i samme forestilling. Demokratiet er en styringsform som bygger på ideen om at makten kommer fra folket. Utøverne av makt og myndighet får sin legitimitet fra folket. De kan også stilles til ansvar. Demokrati er flertallsstyre, men også mindretall har krav på beskyttelse. Det henger sammen med respekt for individuelle friheter, rettigheter og plikter som er nedfelt i de enkelte lands grunnlover og i FNs Verdenserklæring om Menneskerettighetene fra 1948.

Skal demokratiet kunne kalles reelt demokrati og fungere i praksis vet vi at grunnleggende forutsetninger må ligge i bunnen: ytringsfrihet, valgfrihet, meningsfrihet, organisasjonsfrihet,

bevegelsesfrihet, likeverd, likestilling – og like rettigheter og plikter. Særlig er det viktig å påpeke at alle må gis muligheter til å delta i og påvirke samfunnsutviklingen.

Siden livet leves lokalt må demokratiet ha utspring i det lokale. Det kan være i familien, nabolaget, velforeningen, idrettslaget, eller i forhold helt nær oss. Der lærer vi verdien av deltakelse, respekt for egen og andres kunnskap og likeverdige samværsformer. Studieforbundene arbeider for å holde i hevd og utvikle selve plattformen demokratiet bygger på. Vi bidrar til, under likeverdige forhold, å skape det vi kan kalle sosial kapital. Det skjer gjennom fri dialog, gjensidig interaksjon, erfaringsutveksling og felles forståelse. På dette området har studieforbundene et stort potensial for å bidra til demokratiets vekst og utvikling.

I Norden er folket nær makthaverne, og muligheten for påvirkning av samfunnsutviklingen gjennom organisasjonene er sterkere enn de fleste andre steder i verden. "Den nordiske modell" er ikke-elitistisk, men åpen for alle, og bygger på en informert befolkning. Den underdanige, passiviserende autoritetstro/angst, er langt på vei fjernet. Folk har mulighet til å organisere seg og i siste instans delta i utvikling av lovarbeidet. Alt dette som har gjort Norden til en solid og velfungerende region. Det eksisterer en stor tillit til at lovgivningen er et gode for alle, ikke bare spesielle grupper.

Studieforbundene arbeider for et mangfoldig og aktivt medborgerskap og for inkluderende møteplasser. Vi begrenser ikke begrepet *demokratisk deltakelse* til det å stemme ved valgene. Demokratiet må defineres mye bredere; som alles muligheter til å delta i og påvirke samfunnsutviklingen.

Folkeopplysning og demokrati

Folkeopplysningens grunntanke var fra starten omkring midten av 1800-tallet å sette folk i stand til å påvirke samfunnsutviklingen gjennom kunnskap og demokratisk deltakelse. Demokratiet er en styringsform som fungerer gjennom representasjon, valg og flertallsstyre og parlamentarisme. En forutsetning for denne demokratiske styreform var og er et opplyst folk. Etter hvert bidro folkeopplysningen til å gi folk muligheter til å delta i debatter, man lærte møteledelse, taleteknikk, programarbeid, og man lærte om maktutøvelse og maktfordeling. Utdanningssystemet og skoleverket var på denne tiden lite utbygd, og var heller ikke innstilt på demokratiskolering. Det ble derfor i første rekke folkehøgskoler, og foreninger, som vi senere kjenner som opplysningsorganisasjoner og studieforbund, som satte i gang dette store opplysnings- eller dannelsesprosjektet. Dette prosjektet har endret seg underveis. Skolesystemet ble demokratisert, barn lærer demokrati og arbeider i demokratiske læringsformer i skolen i dag. Hva voksne angår, ser vi det kanskje mest direkte i arbeidet med innvandrere og flyktninger jfr. introduksjonsprogrammet for disse gruppene. Det er bra, men alle grupper ungdom og voksne trenger flere arenaer for demokratisk arbeid.

Demokratisk læring i studieforbundene

Målsetningen for studieforbundene er et demokratisk samfunn med aktive og deltakende medborgere. Studieforbundene arbeider med utvikling av stadig nye "steder for demokratisk deltakelse og redskaper for mening". Læring gjennom studieforbund skal i sin natur være demokratisk i det læringen er tilgjengelig for alle, og læringsformene er demokratiske ved at de bygger på dialog og respekt for alles erfaringsgrunnlag. Voksenopplæringsforbundet tok i 2005 initiativet til et studentprosjekt ved Humanistisk prosjektsemester/Humanistisk fakultet ved Universitetet i Oslo for å se på sammenhengen mellom læring i studieforbund og studieringen som arbeidsmetode, og innvirkning på deltakernes kunnskap om og deltakelse i demokratiske prosesser. Vi ønsket gjennom ulike typer intervjuer med deltakere, lærere og arrangører å se om det var sant at studieforbundene styrker demokratiet direkte, fordi mange kurs har demokrati som et tydelig tema (politisk programarbeid, organisasjonskunnskap, tillitsvalgtekunnskap, samfunnskunnskap m.m.), og indirekte fordi alle kurs er åpne for alle, og arbeidsformene er demokratiske (selvstyrte studieringer, læring i fellesskap osv.).

Ja, vi kan trygt påstå at studieforbundene styrker demokratiet, og det i langt større grad enn vi våget å tro. Dette er noe av det som kom frem gjennom deltakerintervjuene som ble gjort. "Demokratiet er ethvert sted hvor mennesker kommer sammen for å løse problemer i likeverdig fellesskap". "Kunnskap er avgjørende for menneskers deltakelse i demokratiet". "All deltakelse, i form av borettslag, styrer og lokale lag og foreninger er viktige byggesteiner i demokratiet. Det samme gjelder for studiesirkler og kurs, nettopp fordi de bringer mennesker sammen til diskusjon og refleksjon". Flere av deltakerne vektla at de gjennom slikt samarbeid utviklet og forbedret sin evne til sosial samhandling. Robert D. Putnam, som det refereres til i rapporten fra prosjektet, uttrykker det slik: "Demokratisk deltakelse skjer ikke utelukkende gjennom åpne demokratiske handlinger som å stemme ved valg, være medlem i et politisk parti eller interesseorganisasjon, delta på politiske møter, debatter og demonstrasjoner, skrive under på opprop eller skrive leserinnlegg i aviser og tidsskrifter. Deltakelse i demokratiet er også å engasjere seg i idrettslag, velforeninger, borettslag, på dugnader, inneha tillitsverv på arbeidsplassen eller i barnas skoler, og sist, men ikke minst, å delta på kurs sammen med andre. Deltakelse på ett av disse nivåene, betyr med andre ord at du deltar aktivt i demokratiet" (Robert D. Putnam: *Bowling Alone - The Collapse and Revival of American Community 2000.336*). Deltakerne forbedrer gjennom sin deltakelse på kurs, i form av tilegnelse av kunnskap og læring i et fellesskap, sin evne til å gjøre seg opp en mening og til å argumentere for den. Mange kursledere bekrefter også at deltakernes muligheter og evne til å delta aktivt utvikles gjennom kursdeltakelsen.

Mange studieforbund har demokratiutvikling som et uttrykt mål eller tema i arbeidet sitt. Andre har ikke det, men noen ønsker en større bevisstgjøring om det demokratiske aspekt ved læringen. I eksempelvis Studieforbundet Folkeuniversitetet (FU) er ikke demokrati som tema

satt nok på dagsorden, etter deres eget syn. Men FU ønsker en bevisstgjøring omkring dette og ønsker for eksempel å sette håndverksfag og språkundervisning inn i en litt større sammenheng. På feltet norsk- og samfunnsopplæring er det mer direkte fokusert på demokrati. Det er et stort potensiale for en slik bevisstgjøring i mange studieforbund. I et annet eksempel, Senterpartiets Studieforbund, finner vi en partipolitisk organisasjon der demokratiarbeid har en sentral plass. SpS hadde også ledervervet i FNV, den nordiske sentrumsorganisasjonen for voksnes læring under arbeidet med DEMOS, som er nevnt som ett av arbeidsgruppas utgangspunkt. Studieforbundet SO sine medlemsorganisasjoner har på sin side mange opplegg som arbeider for utvikling av demokratiet, se nedenfor.

Eksempler fra studieforbundene selv

Voksenopplæringsforbundet er paraplyorganisasjon for 19 studieforbund, med til sammen 438 medlemsorganisasjoner. Mange av disse har direkte virksomhet knyttet til læring for demokrati fordi dette er definert i deres formålsparagraf, andre arbeider mer indirekte med feltet. Arbeidsmåtene er ulike, og vi finner nedenfor eksempler på ulike typer aktivitet og tilnærming i noen av studieforbundene. Eksemplene er valgt for å vise bredde i virksomheten mer enn volum. Voksenopplæringsforbundet har informasjon om og lenker til studieplaner for oppleggene.

Studie- og opplysningsforbundet SO

SO er eksempel på et studieforbund der demokratiarbeidet er svært sentralt, nedfelt i formålsparagrafen. I vedtektene heter det at "SO skal arbeide for et likeverdig, solidarisk og antirasistisk samfunn gjennom å støtte, utvikle, organisere og gjennomføre studie-, opplysning- og kulturtiltak som kan: uttrykke menneskeverdet og menneskets rettigheter og plikter i et sosialt og likeverdig fellesskap, øke enkeltindividets muligheter til å ta del av og kritisk sette seg inn i samfunnspolitiske spørsmål og derigjennom øke sine muligheter til samfunnspolitisk engasjement og økt selvfølelse" (...)

Dette viser seg i SOs kursvirksomhet med fokus på temaer som:

- *Demokratisk oppbygging av bærekraftig virksomhet, virksomhetsplanlegging i demokratiske organer.*
- *Organisasjonsutvikling, nå nye grupper som ønsker hjelp til å organisere sitt arbeide for å nå sitt mål, f.eks. Samarbeid og demokrati: økolandsby, der alle eier sammen, eller alle eier hvert sitt hus, eller der noen forvalter fellesløsninger, Solidaritetssamvirke, f.eks. jordsamvirke, som er utviklet som et forvaltnings-samvirke, Kurs i demokratisk bygging av internasjonale organisasjoner, Demokratisk styring, bygging, utvikling og drifting av prosjekter og programområder.*
- *Demokratikurs og samvirkekurs for å få kunnskap i læring for demokrati, som igjen kan etablere bærekraftige alternativer. SO kjører demokratisk skolerung i prosjektutviklingskursene, slik at deltakerne både gis erfaringsbasert kunnskap i bærekraft og drifting av demokratiske organisasjoner, og samtidig en organisatorisk forankring av prosjektet, slik at det kan leve videre i en demokratisk forankring i samfunnet.*
- *Organisasjonsutvikling og kurs i å oppta bærekraftig virksomhet i foreninger og organisasjoner.*

Her holder SO kurs i virksomhetsplanlegging, styrekurs, valgkomitekurs, organisasjons- og prosjektutviklingskurs, som konkret er knyttet til feks kurs i

- å lage foreninger for nye grupper og behov,
- økobyggelag og økogårder der demokratisk forankring er grunnleggende for læring av demokrati og fortsettelsen av bærekraft,
- demokratikurs jfr. medlemmenes behov, men også metodiske kurs i å se mangfoldet av folk som ressurs, og lære å arbeide med ulikeheter og mangfold.
- *Juridiske sider av demokratiet.* SO holder kurs i juridiske, økonomiske og organisatoriske sider ved styrearbeide, lovarbeide, organisasjonsbygging og prosjektutvikling.
- SO holder *vedtektsverksted* og kurs i å lage forening og andre demokratiske organisasjoner som har bærekraftig utvikling som formål.

SO legger vekt på pedagogisk utvikling for sine medlemsorganisasjoner. Slik skapes stadig nye studieplaner basert på folkeopplysning. Resultater måles i

- større deltakelse i eksisterende foreninger og politiske partier som arbeider med bærekraftig utvikling,
- bokutgivelser, filmproduksjon og andre kulturuttrykk som gir folkeopplysning, refleksjon og innsikt,
- seminar, kurs, konferanser og opplysningstiltak, utvikling av prosjekter og nye foreninger med formål som ikke er dekket inn i andre foreninger.

Flere av SO sine medlemmer gir også ut informasjon og opplysning om demokratisk arbeid i form av hefter, medlemsblad, nyhetsbrev og aktuelle hjemmesider og nettsteder: Et godt eksempel er *Fred og frihet*, utgitt av Internasjonal kvinneliga for fred og frihet, (www.IKFF.no) IKFF gir også ut hefter, studiemateriell og bøker og deltar i utgivelsen av Internasjonal Peace Update gjennom WILPE. IKFF har også gitt ut et hefte om FNs sikkerhetsråds resolusjon 1325, som omhandler kvinner, fred og sikkerhet.

SO har holdt flere kurs i organisasjonsutvikling for innvandrere og fikk i 2008 tildelt pedagogiske utviklingsmidler for særlige målgrupper fra VOX for å utvikle organisasjonsmodeller for integrering og demokratisering. SO bruker demokratiskolering som grunnlag i kvalitetsikringen av prosjekter, både i form og innhold. De holder også kurs for andre organisasjoner i hvordan prosjekter kan forankres og kvalitetssikres ved bruk av demokratisk læring.

Populus - studieforbundet folkeopplysning **(www.populus.no)**

Blant Populus' medlemsorganisasjoner finner vi følgende studieopplegg for demokratiutvikling:

SOS Rasisme (www.sos-rasisme.no)

SOS Rasisme har utgitt en rekke hefter og bøker som inviterer til læring, debatt og refleksjon:

Hefter:

- «*Hvordan jeg ble nazist*» av Arne Flateland
- «*SOS Rasismes spørsmål og svar hefte*»
- Kokebok «*Hvordan møte Arne Myrdal & co*»
- «*Tyskland marsjerer igjen*» av G. Atkinson – Searchlight
- Ungdomsgjenger og Voldsrasisme* (Bjørge-93)

Bøker

- «*Utlendingene og kriminalitet*» av Sturla Falck
- «*Pressen og de fremmede*»
- «*Peter mot staten*» kompendium om flyktningepolitikk av Rådgivningsgruppa i Trondheim og SOS Rasisme
- «*Nødvendig innsats*» av Lars Borgersrud

SOS Rasisme har også utviklet studiemateriell som bidrar til demokratiutvikling:

- SOS Rasismes grunnsirkel
- Studiehefte om nazisme og fascisme

Norsk forbund for utviklingshemmede (www.nfunorge.org)

NFU har utviklet fire studieopplegg som brukes i deres organisasjon, og som bidrar til demokratiutvikling:

- Aktiv i egen organisasjon*
- Vi og samfunnet*
- Stortingsvalg*
- Kommunevalg*

Nei til EU (www.neitileu.no)

Organisasjonen Nei til EU har produsert et stort utvalg studiemateriell som bl.a. er ment å stimulere til økt engasjement, aktiv samfunnsdeltakelse og økt debatt om folkestyre og solidaritet.

Studieforbundet Folkeuniversitetet (www.fu.no)

Folkeuniversitetet

Folkeuniversitetets formålsparagraf sier blant annet:

“Studieforbundet Folkeuniversitetet skal fremme likestilling i adgang til kunnskap, innsikt og ferdigheter. Formålet er å fremme den enkeltes verdiorientering og personlige utvikling og styrke grunnlaget for selvstendig innsats og samarbeid med andre i yrke og samfunnsliv. Studieforbundet Folkeuniversitetet er ubundet i spørsmål som gjelder livssyn og politisk oppfatning, og skal på demokratisk vis fremme likeverd i forhold til kjønn, etnisk bakgrunn og utdanningsnivå.”

Hele deres kursvirksomhet bygger på demokratiske prinsipper; Likestilling i adgang til kunnskap, innsikt og ferdigheter, likeverd i forhold til kjønn, etnisk bakgrunn og utdanningsnivå samt voksenopplæringslovens prinsipper om deltakerinnflytelse og åpenhet. FU er blant annet opptatt av de demokratiske utfordringene som følger av at mange voksne fortsatt ikke mestrer IKT, og at mange innvandrere ikke har tilstrekkelige ferdigheter i norsk til å delta aktivt i samfunnet.

Folkeuniversitetet har i utgangspunktet ikke kurs der “læring for demokrati” eksplisitt kommer til uttrykk i studieplanen, men har eksempler på kurs som kan kobles til demokrati slik det mer tradisjonelt har vært framhevet i voksenopplæringsammenheng:

- *Opplæring for faglig tillitsvalgte*. Dette er kurs i regi av medlemsorganisasjonene Parat, Finansforbundet og Stafo
- *Kurs som fører fram til humanistisk konfirmasjon* skjer i regi av medlemsorganisasjonen Human-Etisk Forbund
- *Kurs i organisasjonspolitikk* i regi av flere, bl.a. kurset *Korpset vårt* i regi av Norges Musikkorps Forbund og *Organisasjonskurs* fra Norges Korforbund.

Finansforbundets grunnutdanning med formålet at “...deltakerne (skal) kvalifisere seg til aktiv deltakelse i egen organisasjon. Opplæringen skal gjøre deltakerne i stand til å møte nye krav og utfordringer, slik at den enkelte får realisert sine evner og muligheter i et arbeidsliv i stadig endring. Deltakerne skal utvikle kunnskaper, bevissthet og handlingskompetanse slik at de kan ivareta medlemmenes interesser i et omskiftelig arbeidsliv.”

Norsk Kristelig Studieråd (www.nkrs.no)

Fri-komp prosjektet. Dette prosjektet har som formål å styrke og videreutvikle frivillige organisasjoner ved hjelp av samarbeid mellom flere studieforbund og frivillige organisasjoner om systematisk organisasjonsopplæring. Prosjektet legger vekt på ledelse av frivillige organisasjoner og utøvelse av frivillig virksomhet.

Mange av NKrS sine 30 medlemsorganisasjoner driver internt et utstrakt organisasjonsbyggingsarbeid som bygger på demokratiske prinsipper. De siste studieoppleggene som er godkjent er: *Opplæring av frivillige i Blå Kors*”, *“Eldstekurs”*(Frikirkens studiesenter) og *“Håndbok for Bedehuset”* (Indremisjonsforbundet).

Det pågår i mange fora i vårt samfunn for tiden en engasjert debatt om Den norske kirkes framtid. Her er begrepet demokrati mye brukt. Noen aktuelle spørsmål i denne debatten: Hva må gjøres med demokratiet i kirken? Hva er folkets rolle i folkekirken? NKrS har godkjent et studieopplegg til denne aktuelle saken: *“En kirke for folket - En debattbok om statskirke og folkekirke”* av Halvor Nordhaug, Luther forlag.

NKrS har studieopplegg for folk som er villig til å bruke litt tid på å lese, reflektere og samtale om viktige livs – og samfunnsproblemer. Formålet med disse studieoppleggene er å utvikle en

Norsk Kristelig
Studieråd

større bevissthet om det samfunnet som omgir oss, de krefter og trender som påvirker vårt liv og vår hverdag og gi større bevissthet om den kulturen vi alle i dag er med på å skape. Her handler det mye om at vi må engasjere oss i våre lokalmiljøer for å trygge de verdier som vårt demokratiske samfunn er bygd på. Eksempler på studieopplegg: "Det må være for naboens skyld", Vidar Kristensen og "Fotspor i glasstrappen" av Magnus Malm med studieopplegg av Anders Nordby.

I samarbeid med Kristent arbeid blant innvandrere (KIA) har NKrS et studieopplegg som legger til rette for at flyktninger og innvandrere skal integreres i vårt samfunn og lære dem norsk kultur og norske verdier. "I fellesskap - Gruppe som metode i tverrkulturelt arbeid" av Jorunn Sundby. Det arbeides også med et studieopplegg rundt innføring i norskopplæring hvor også det kulturelle får plass.

Ellers er NKrS opptatt av at "de ulike fellesskap som dannes gjennom studiearbeidet, om det nå er studiegrupper/-ringer eller kurs med lærer, er kimen til det demokratiske samfunnet vi har i dag. Studiearbeidet er med på å bygge lokale fellesskap rundt i hver minste krok i landet vårt. Folk får gjennom studiearbeid muligheten til å møte mennesker, sette ord på sine opplevelser og handle ut ifra sin identitet".

Funksjonshemmedes Studieforbund (www.funkis.no)

FS driver ikke egne kurs som heter "Demokrati", men likevel har de omfattende virksomhet på området gjennom spesiell satsing på utdanning av *brukermedvirkere*, en nyskaping innen demokratiet i Norge. Denne satsingen foregår både innenfor helsevesen, kommuner og NAV, og i utstrakt samarbeid med de fleste av medlemsorganisasjonene, FFO og det offentlige.

En stor del av FS' organisasjonsopplæring er demokratistyrking. FS' *mestringsprogrammer* og deres *likemannskurs* styrker deltakelse og demokrati. FS anslår at ca 50 % av deres virksomhet gir et samlet og betydelig bidrag til styrking av demokratiske rettigheter for landets mange funksjonshemmede og kronisk syke.

De 315.000 medlemmene som finnes i Funksjonshemmedes Studieforbunds 49 medlemsorganisasjoner, henter styrke til seg selv, sivil deltakelse og sine organisasjoner gjennom denne studievirksomheten.

Frikirkelig Studieforbund (www.frikirkelig.no)

FSF har som strategi "å utvikle læringstilbud som har som formål å styrke frivillig samfunnsengasjement og demokratisk deltakelse" og "å utarbeide kursopplegg som utvikler grunnleggende kompetanse for frivillig arbeid". Det siste omfatter blant annet ledelse og styrearbeid.

FSF skal utvikle et temahefte om kjerneområder relatert til de overordnede målene i Tronutredningen. En av tekstene skal handle om demokrati og aktive medborgere. Arbeidet utføres høsten 2008/våren 2009.

FSF arbeider med *Fri-komp prosjektet*, som har som formål å styrke og videreutvikle frivillige organisasjoner ved hjelp av samarbeid mellom studieforbund om systematisk opplæring. Prosjektet legger vekt på ledelse av frivillige organisasjoner og utøvelse av frivillig virksomhet.

FSF har utviklet heftet "*Møteplass mellom lokalmiljø og menighet*" som bl.a. inneholder opplegg for debattskapende aktiviteter om dagsaktuelle, sosiale og samfunnsmessige spørsmål. Formålet med heftet er blant annet å bidra til:

økt kontakt og samarbeid mellom menighet og lokalmiljø, og
økt kunnskap om, bevissthet om, og ansvar for samfunnsaktuelle temaer.

Samlingene er en møteplass mellom menigheten/organisasjonen og lokalbefolkningen, kommunen, skolen, foreningen, idrettslaget, bedriften eller andre. Heftet kan også brukes i studieringer. Former for debattskapende aktiviteter: Debattmøte, debattkafé, debattheater, debattstol, paneldebatt og debatthus. Formålet med de debattskapende aktiviteter er "å skape debatt om aktuelle temaer som man ønsker å sette på dagsorden i nærmiljøet. Gjennom slike aktiviteter kan man bidra til større bevissthet rundt og interesse for temaene".

Lederkurs. Hvert år arrangerer FSF et medarbeiderkurs for lokale studieringledere eller ledere av sang- og musikkgrupper. Kursene gir leder- og instruktørkompetanse, relatert til ulike faglige utfordringer. Her er demokratiske prinsipper som medbestemmelse, motivasjon, likeverd og tilrettelegging for aktiv deltakelse viktige elementer.

Lederkurs i regi av medlemmene og deres lokallag. 10 % av studietimene i FSF i 2007 (kurs i organisasjon og ledelse) kan defineres som demokratifag, og disse lederkursene har økt betydelig siden 2006, da andelen var på 2 %. I praksis bidrar imidlertid store deler av den totale virksomheten til demokratisk tenkning og demokratisk deltakelse. Dette i kraft av studieaktivitetens innhold, pedagogisk arbeidsform og den motivasjonen som læringen gir.

Lederskolen til Filadelfia i Oslo, tilbyr gjennom et samarbeid med Det teologiske menighetsfakultetet (MF) formell kompetanse for deltakere som velger å ta eksamen ved enkelte av skolens moduler. Vi har registrert 14 kurs på høyere nivå med eksamen. De hadde nærmere 200 studietimer i 2007, utgjorde 6 % av deltakerne våre og 2 % av de registrerte studieaktivitetene. Mer om Lederskolen finnes på: <http://www.filadelfia.no/?kat=53>

Sentermenigheten i Asker har studieringer om etiske samfunnsspørsmål. De drøfter hvordan de kan møte aktuelle temaer og problemstillinger i dagens samfunn - i møte med kolleger, naboer og venner. Blant temaene er alkohol, homofili, selvbilde relatert til å stå for egne meninger m.m.

Frelsesarmeens Hjem og Familie har studiehefter for lokale *Hjemforbundsgrupper* og andre kvinneforeninger der de tar opp aktuelle samfunnsspørsmål. Alle disse tiltakene registreres hos oss som kristendoms kurs fordi hovedfokuset ligger på kristendom, men kursene er likevel gode bidragstydere til demokratiutvikling.

Litt om fremtiden

Et velutviklet demokrati forutsetter og bygger på en opplyst befolkning. Som sagt er kunnskap makt. Maktforhold og demokrati er utredet en rekke ganger og bekrefter dette. Det er viktig å behovsprøve demokratiarbeidet, slik at initiativene og idéene hentes fra de som skal bruke dem, slik bl.a. Paolo Freire beskriver det i sin frigjøringspedagogikk. De som skal leve med et vedtak, skal ha innflytelse på beslutningsprosessen fram til vedtak. Dette krever læring: Å kunne ytre seg fritt, å ta demokratiet i aktiv bruk, ikke bare vite om at det eksisterer. Hvordan man får og har innflytelse over samfunnsutviklingen – både i eget nærmiljø og i større perspek-

tiv – *må læres*. Vi arbeider med lese- og skriveferdigheter for alle grupper. Men vi må også arbeide for politisk, sosial, økonomisk og kulturell lese- og skriveferdighet som strategi for et nytt demokratisk medborgerskap. Med endringer i samfunnet endres også demokratiets måter å fungere på. Demokrati i den digitale tidsalder er forskjellig fra steintavlenes tid. Demokrati er ikke lært en gang for alle, det må læres på nytt – og på nye måter - av hver generasjon.

Det er en stor utfordring for bl.a. organisasjoner som arbeider for folkeopplysning – slik studieforbundene gjør - at mange ser ut til å engasjere seg mindre. De deltar ikke bare mindre ved valgurnene, men deltar mindre i det hele tatt. I dag er det kanskje i miljøbevegelsen og arbeidet med antirasisme vi ser det tydeligste engasjement, men stadig flere forholder seg passive. Det er en trussel mot demokratiet. Målet med demokratiet er at jo alle skal ha innflytelse over eget liv og innflytelse på samfunnsutviklingen.

Det har gått inflasjon i ordet demokrati. Eksempelvis er ikke velferd og utjevning i seg selv demokratisk. Demokrati angår beslutningsmyndigheten og hvem som har makt. Demokrati gjelder *maktorganisering*, fra bunnen og opp. For å øke forståelsen av dette, trenger vi kunnskap, samfunnslære, men også arenaer for deltakelse og bidrag.

Institusjoner er ikke demokratiske i seg selv. De trenger en opplyst befolkning for å fungere demokratisk. Demokratiet defineres ofte ved friheter og rettigheter, som man ofte blir bevisst når man er i ferd med å miste dem. Man må tilrettelegge for at demokrati skal kunne fungere.

Demokratiet bygger på fellesskapet. Hva fører til fellesskap? Studieforbundene legger vekt på *deltakerdemokratiet*, det samme demokrati som Olof Palme i Sverige kalte "et studie-sirkeldemokrati".

De frivillige organisasjonene endrer karakter, folkebevegelser kommer og går, stadig nye foreninger dukker opp, og mange finner sin vei som medlemmer inn i studieforbund. Studieforbundene og deres medlemsorganisasjoner endrer seg tilsvarende og utvikler nye tilbud tilpasset nye behov. Metodene er utallige. Studiesirklene blir til seminarer, verksteder, nettsteder, chattesteder, blogger, e-lærings sirkler og åpne, nettbaserte fellesskap, med bruk av trykte læremidler og alle andre medier i læringsprosessen etter behov. De fleksible læringsformene gjør læringen demokratisk tilgjengelig for alle, og demokratisk i sin form. Den blir grenseløs og global, og den nordiske studiesirkelen gjenfinnes i ulike former i europeiske og globale nettverk, over alt med styrket demokrati som mål – i Stjørdal, i Lubljana, i Manchester, i Tanzania og i Bangladesh...

Pilen peker på studieforbundene nå. NOU 2007:11 Studieforbund – læring for livet – Tronutredningen – mener at vedlikehold og utvikling av demokratiet er en av studieforbundenes kjerneoppgaver i fremtiden. En ny lov som vil omfatte studieforbundene vil fra og med 2010 kunne slå dette fast ytterligere. Hva gjenstår da? Den svenske komikeren Tage Danielsson har skrevet en liten bok han kalte "En Soffaliggares Dagbok" som handlet – ironisk - om alle fordelene ved å holde seg i sofaen på valgdagene. Vi må gjøre det motsatte. Studieforbundene og deres mange, mange frivillige medlemsorganisasjoner må ta utfordringen og legger til rette for stadig nye kurs og studieringer som trekker folk opp av sofaen og ut i sine lokalmiljøer der demokratiet skapes. På nytt. Og på nytt.

Immanuel Kant: "Sapere aude!" - Ha mot til å bruke din egen forstand!

STUDIEFORBUNDENES INTERESSEORGANISASJON

Motzfeldtsgate 1, 0187 Oslo

Postboks 9339 Grønland, 0135 Oslo

Telefon: 22 41 00 00

Telefaks: 22 41 00 01

vofo@vofo.no

www.vofo.no